

Міністерство освіти і науки України
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
по організації самостійної роботи студентів
при вивчанні навчальної дисципліни
«Філософські аспекти екології»

Напрямок: 6.040106 «Екологія, охорона навколишнього середовища та
збалансоване управління»

Одеса-2017

Міністерство освіти і науки України
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
по організації самостійної роботи студентів
при вивчанні навчальної дисципліни
«Філософські аспекти екології»

Напрямок 6.040106 «Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване управління»

Затверджено на засіданні кафедри
екологічного права і контролю
Протокол №__ від_____
Зав. кафедри_____Лосєва І.Д.

Затверджено на засіданні
методичної комісії
еколого-економічного факультету
Протокол №__ від_____
Голова _____Владимирова О.Г

Одеса – 2017

Методичні вказівки до самостійної роботи студентів з дисципліни «Філософські аспекти екології». Напряму 6.040106 «Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване управління» / М.Ю. Павленко, к.х.н., – Одеса, ОДЕКУ, 2017 р. – 27 с., укр. мова.

ЗМІСТ

1 ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА	5
2 ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ	7
2.1 Перелік тем лекційного курсу	7
2.2 Перелік тем практичних (семінарських) занять.....	7
2.3 Знання, вміння та компетенції, набуті в результаті вивчення дисципліни	8
3 ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ З ВИВЧЕННЯ МАТЕРІАЛУ	10
3.1 Рекомендації загального характеру	10
3.2 Порядок вивчення теоретичного матеріалу та питання для самоперевірки	10
3.3 Організація самостійної роботи студентів з підготовки до семінарських занять	15
4 ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ	17
5 ПОТОЧНИЙ ТА ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗНАНЬ	18
6. ТЕСТОВІ ЗАПИТАННЯ ДЛЯ СКЛАДАННЯ МОДУЛЬНИХ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ ТА ЕКЗАМЕНАЦІЙНИХ БІЛЕТІВ	20
7 РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	25

1 ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

Навчальна дисципліна «Філософські аспекти екології» є варіативною у галузевому стандарті вищої освіти за спеціальністю 081 «Право», магістерський рівень. У освітньо-професійній програмі початкова дисципліна входить до циклу професійної та практичної підготовки.

Інтерес філософії до проблем екології глибоко мотивований всім ходом сучасної науково-технічної революції, що вклала в руки людини потужні засоби перетворення навколишнього світу. Починаючи з 70-х років минулого сторіччя впевненість в "безмежності людської винахідливості" почала поступатися місцем серйозній стурбованості за стан довкілля, яке все більше змінюється під впливом людської діяльності. Значення подолання екологічних проблем наростає з кожним роком, оскільки стрімко змінюється стан природного середовища під впливом людини, що все більше ускладнює розвиток суспільства. Збереження людини як біологічного виду і людської цивілізації на планеті з кожним роком стає усе більше проблематичним. Питання охорони навколишнього середовища і ощадливого відношення до використання природних ресурсів ніколи не поставали настільки гостро, послідовно й масштабно, як у наш час. Зростаюча екологічна небезпека і загроза глобальної екологічної кризи виявила складність і суперечливість такого явища, як науково-технічний прогрес. Велике значення для вивчення й розуміння сучасних екологічних проблем у всій їхній складності, специфічності й важливості для людства мають філософські дослідження, де завжди найважливішим було й залишається питання про місце й роль людини в навколишньому світі.

Метою викладання навчальної дисципліни "Філософські аспекти екології" є формування у студентів основ цілісного екоцентричного світогляду щодо напрямів розвитку цивілізації, шляхів гармонізації взаємовідносин людини/суспільства і навколишнього природного середовища та підвищення методологічної культури студентів.

Завданнями дисципліни є: ознайомлення студентів з філософськими проблемами екології та з основними компонентами екологічної культури; розвиток у них навичок критичного мислення й логічного міркування, уміння раціонально підходити до рішення проблемних ситуацій, ясно й послідовно виражати свої думки, відстоювати свою позицію в дискусії; підготовка до сприйняття сучасних світоглядних концепцій та їх впливу на вирішення проблеми взаємовідносин суспільства з навколишнім середовищем.

«Філософські аспекти екології» – навчальна дисципліна з циклу професійної та практичної підготовки магістрів екології призначена для узагальнення вже набутих знань у сфері використання природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки суспільства, а також вона закладає основи для свідомого і активного сприйняття концепції сталого розвитку під час вивчення дисципліни «Стратегія сталого розвитку». Навички, набуті в рамках вивчення дисципліни сприятимуть

формуванню комплексного, системного підходу до аналізу екологічних проблем і визначення методів їх розв'язання та розроблення відповідних комплексів природоохоронних заходів.

Вивчення дисципліни базується на знаннях, засвоєних при вивченні дисциплін: «Філософія», «Загальна екологія (та неоекологія)», «Екологія людини».

Основним видом засвоєння навчального матеріалу є самостійна робота студентів (СРС), на яку відводиться 45 годин із 90 годин загального обсягу навчального часу, що відводиться на вивчення дисципліни;

Метою СРС є системне і послідовне засвоєння в повному обсязі навчальної програми та формування у студентів навичок самостійного придбання та поглиблення знань, розвиток професійної компетенції.

Згідно вимог Положення про організацію та контроль самостійної та індивідуальної роботи студентів ОДЕКУ від 28.11.2013 р. самостійна робота студента під час вивчення навчальної дисципліни передбачає вивчення лекційного матеріалу та роботу з літературою, підготовку до практичних/семінарських занять, виконання індивідуальних завдань, підготовку до усіх видів контролю передбачених Положенням: *поточного* (усне опитування на лекціях), *внутрісеместрового* (модульні контрольні роботи) та *підсумкового* (складання іспиту/заліку).

Лекційна частина курсу складається з 8 тем, які згруповані у межах двох змістових модулів. На їх виклад відведено 30 годин аудиторних занять. В результаті їх вивчення студенти одержують необхідні теоретичні знання, які дають уявлення про предмет і сферу досліджень екологічної філософії, глобалізацію та її позитивні й негативні наслідки (зокрема екологічні), основні світоглядні концепції і їх екологічні аспекти, філософсько-етичні передумови концепції сталого розвитку.

Практична частина складається із 7 тем, що мають на меті практичне закріплення та поглиблення отриманих у результаті вивчення лекційного матеріалу теоретичних знань шляхом опрацювання рекомендованої літератури (підручників, аналітичних робіт і першоджерел).

2 ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ

2.1 Перелік тем лекційного курсу

Змістовий модуль 1. Філософські аспекти екологічної науки.

Тема 1. Предмет і сфера досліджень екологічної філософії - 2 год.

Тема 2. Еволюція відносин людини й природи - 2 год.

Тема 3. Глобальні проблем сучасної цивілізації - 4 год.

Тема 4. Основні світоглядно-методологічні підходи до розв'язання глобальних проблем сучасності - 4 год.

Змістовий модуль 2. Екологічна етика як фактор коеволюції суспільства й природи

Тема 5. Філософсько-етичні концепції гармонізації взаємовідносин Людини і Природи - 6 год.

Тема 6. Аксиологія екологічної етики - 4 год.

Тема 7. Концепція біотичної регуляція - 4 год.

Тема 8. Філософія сталого розвитку - 4 год.

2.2 Перелік тем практичних (семінарських) занять

Тема 1. Характеристика та порівняння базових категорій філософії і екології - 2 год.

Тема 2. Антропогенні екологічні кризи в історії людства - 2 год.

Тема 3. Глобалізація – її позитивні й негативні наслідки - 2 год.

Тема 4. Філософсько-етичні концепції гармонізації взаємовідносин Людини і Природи (етика *ненасильства* (Л. Толстой, Ганді); етика *любові до ближнього* (християнство) - 2 год.

Тема 5. Філософсько-етичні концепції гармонізації взаємовідносин Людини і Природи (етика *шанобливості до життя* (А. Швейцер); етика *відповідальності* (Г. Йонас) - 2 год.

Тема 6. Філософсько-етичні концепції гармонізації взаємовідносин Людини і Природи (концепція *ноосфери* (В. Вернадський), концепція *коеволюції* (М. Мойсеєв) - 2 год.

Тема 7. Обговорення результатів контрольної роботи (написання есе на обрану студентом тему) - 2 год.

Складання заліку: контрольна робота у вигляді тестових запитань закритого типу – 1 год.

2.3 Знання, вміння та компетенції, набуті в результаті вивчення дисципліни

В результаті засвоєння матеріалу теоретичної та практичної частин курсу дисципліни «Філософські аспекти екології» студент має оволодіти відповідною сукупністю базових знань, вмінь і компетенцій, а саме:

а) знати:

- соціальні (наукові, етичні, естетичні, світоглядні, педагогічні, вихованням тільки і освітні) аспекти екології;
- головні філософські уявлення щодо взаємовпливу суспільства й природи;
  - предмет і мету сучасних екологічних і філософських досліджень;
  - характерні прояви екологічної кризи другої половини ХХ сторіччя, теорії її походження і відповідні цим теоріям шляхи подолання екологічної кризи;
  - знати і розуміти основні поняття екологічної етики (мінімально - в обсязі, відбитому в програмі курсу);
  - принципи і напрямки екологізації усіх видів суспільної діяльності;
  - характер та причини виникнення екологічних конфліктів, шляхи запобігання і способи їх врегулювання;
  - мати уявлення про системні зв'язки між основними компонентами соціо-еколого-економічних територіальних систем;
  - мати уявлення про умови формування особистості, її відповідальності за збереження життя, природи, культури; про роль насильства й ненасильства в історії й людському поведженні ;

б) вміти:

- використовувати набуті знання в практичній діяльності;
- застосовувати свої знання в аналізі політичних, економічних, філософських і публіцистичних текстів;
- проводити аналіз і оцінку екологічних ситуацій з еколого-етичних позицій;
- уміти обґрунтувати свою світоглядну і громадянську позиції, а також точку зору при розгляді екологічних і соціальних проектів, організації міжособистісних відносин у сфері управлінської діяльності;
- визначати основні проблемні екологічні місця свого регіону, країни й працювати в кооперації з іншими фахівцями й держслужбами, громадськими організаціями в питаннях запобігання розвитку екологічних проблем або їхнього усунення;
- обґрунтовувати рішення, пов'язані з розвитком соціально-економічних систем;

— розумно поєднувати господарські й екологічні інтереси в управлінні природокористуванням;

в) основні компетенції:

— володіння культурою мислення, здатність до сприйняття, аналізу й узагальнення інформації, постановки мети й вибору шляхів її досягнення;

— здатність узагальнювати і інтерпретувати інформацію з екологічної, економіко-екологічної та соціально-економічної проблематики в контексті накопичених у науці знань (складати огляди, ессена відповідні теми);

— володіння навичками міждисциплінарного підходу до оцінки екологічних ситуацій.

3 ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ З ВИВЧЕННЯ МАТЕРІАЛУ

3.1 Рекомендації загального характеру

Освоєння пропонованих у дисципліні матеріалів припускає активну самостійну роботу студентів. Самостійна робота по вивченню тем теоретичного і практичного курсів повинна проводитися систематично, безпосередньо після або напередодні лекційних чи практичних занять.

СРС буде більш ефективною, якщо вона проводитиметься з конспектуванням важливої та цікавої інформації за темою лекції (схеми, довідки, приклади тощо). Тому рекомендується при веденні конспекту лекцій залишати на сторінці 1/3-1/4 сторінки чистого поля для СРС, у т.ч. для виконання завдань для самоперевірки.

3.2 Порядок вивчення теоретичного матеріалу та питання для самоперевірки

Змістовий модуль 1. Філософські аспекти екологічної науки.

Тема 1. Предмет і сфера досліджень екологічної філософії.

Рекомендована література [3, 5, 7, 20, 21].

Сфери досліджень сучасної екології, філософії. Базові категорії філософії і екології (ціле - частина, система - елемент - структура, структура – функція, стійкість, розмаїття, цілісність, прогрес, мінливість, мета тощо). Світоглядні функції філософії. Становлення екології у вигляді інтегральної наукової дисципліни: від екології біологічної до екології людини, соціальної екології, глобальної екології. Перетворення екологічної проблематики в домінуючу світоглядну установку сучасної культури. Екофілософія як область філософського знання, що досліджує філософські проблеми взаємодії живих організмів і систем між собою й середовищем свого перебування.

Питання для самоперевірки:

1) Назвіть і обґрунтуйте одну головну (корінну, ключову) причину виникнення кризових екологічних ситуацій на регіональному та глобальному рівнях. Якщо таку причину неможливо виділити, також обґрунтуйте.

2) Чому екологічні проблеми потрапили до кола інтересів філософів і філософії і яка користь від цього для розв'язання основних екологічних проблем?

3) Дайте визначення терміну «геккелівська екологія».

4) В чому полягає різниця між старою «антиекологічною філософією» і новою «екологічною філософією»?

5) До яких наук слід віднести науку «екологічна філософія» - до екологічних чи до філософських?

б) Як співвідносяться погляди «філософія» і «світогляд»?

Тема 2. Еволюція відносин людини й природи.

Рекомендована література [3, 7, 11, 21, 23].

Зв'язок і залежність людини від природи (за походженням, за ресурсоспоживанням і характером матеріального виробництва). Основні історичні етапи взаємодії суспільства й природи. Антропогенні екологічні кризи в історії людства. Філософські та екологічні проблеми взаємовідносин людини і природи. Генезис екологічної проблематики. Людська діяльність як геологічна сила (концепція В.Вернадського).

Питання для самоперевірки:

- 1) В чому полягає різниця впливу на довкілля людини і інших організмів.
- 2) В чому полягає конфлікт між Людиною (суспільством) і Природою
- 3) Назвіть причини та шляхи подолання глобальних екологічних криз, що відбувалися в історії людства.
- 4) Чи може бути (і яким чином) використаний історичний досвід людства подолання антропогенних екологічних криз для подолання сучасної екологічної кризи?
- 5) Поясніть слова В.Вернадського: людська діяльність стає геологічною силою.
- 6) Як проявляється руйнівний вплив людини на біосферу?
- 7) Чи була порушена динамічна рівновага в біосфері на примітивному і агрокультурному етапах історії взаємин людини і природи?

Тема 3. Глобальні проблем сучасної цивілізації.

Рекомендована література [6, 7, 8, 14, 17].

Глобалізація – її позитивні й негативні наслідки. Поняття глобальних проблем і їхні характерні риси. Глобалістика як теоретичне обґрунтування глобалізації Основні відомості про глобальні проблеми (економічні, ресурсні, соціально-політичні, етичні, екологічні та демографічні). Типологія і класифікація глобальних проблем. Взаємозв'язок між глобальними проблемами. Зв'язок усіх глобальних проблем з демографічною. Фактори, що сприяють виникненню й загостренню глобальних проблем. Створення "Римського клубу" для вивчення проблем, що стоять перед цивілізацією. Глобальна проблематика в роботі "Римського клубу": зовнішні межі росту цивілізації; внутрішні межі росту. Глобальна екологічна криза як криза антропоцентризму.

Питання для самоперевірки:

- 1) Дайте визначення глобальних проблем. Наведіть приклади.
- 2) Що таке «демографічний вибух»?
- 3) Охарактеризуйте демографічні процеси та їх наслідки в різних частинах світу.

- 4) Назвіть екологічні проблеми в системі глобальних проблем.
- 5) Виникнення яких глобальних проблем пов'язане з техногенною діяльністю людини?
- 6) В чому різниця між типологією і класифікацією (на прикладі глобальних проблем)?

Тема 4. Основні світоглядно-методологічні підходи до розв'язання глобальних проблем сучасності.

Рекомендована література [5-8, 9, 21].

Основні світоглядно-методологічні підходи до розв'язання глобальних проблем та відатні їх автори і прихильники. Успіхи та провали антропоцентричного природокористування у межах капіталістичної та соціалістичної систем. Марксистський підхід: перебудова Світу в системі «Людина — Світ». Провали сучасної ринкової економіки у сфері регулювання природокористування. «Екологічне обґрунтування» теорії конвергенції двох систем (А. Д. Сахаров, Р. Бейтсон, К. Поппер, П. Сорокін).

Питання для самоперевірки:

- 1) В чому полягає складність розв'язання глобальних проблем?
- 2) Чи можливо розв'язати глобальні проблеми на засадах традиційних методологій?
- 3) Коли виник "Римський клуб" і яка його роль в становленні і дослідженні глобалістики?
- 4) Яка методологія оцінки проблем людства була запропонована "Римським клубом"?
- 5) Яке значення для виходу з сучасної глобальної екологічної кризи мають документи і проекти Конференції 1992 р. в Ріо - де Жанейро?
- 6) У чому полягають провали сучасної ринкової економіки у сфері регулювання природокористування?
- 7) Назвати основні підходи до розв'язання глобальних проблем сучасності. Оцінити їх ефективність.

Змістовий модуль 2. Екологічна етика як фактор коеволюції суспільства й природи

Тема 5. Філософсько-етичні концепції гармонізації взаємовідносин Людини і Природи.

Рекомендована література [4, 9-11, 13, 15-17, 21, 22].

Історія становлення екологічної етики. Основні напрямки екологічної етики. Актуальні проблеми екологічної етики: погляд з позиції антропоцентризму, біоцентризму та релігійної етичної системи. Етичні передумови рішення екологічних проблем. Зв'язок перспектив розвитку цивілізації з етичним розвитком людини. Культурні альтернативи існуючій

технократичній цивілізації. Філософсько-етичні концепції: етика *ненасильства* (Л. Толстой, Махатма Ганді); етика *любові до ближнього* (християнство); етика *шанобливості до життя* (А. Швейцер); *сорому* (Р. Бенедикт); етика *відповідальності* (Г. Йонас); *співчуття* (С. Мейєн); етика *екорозуму* (Г. Бейтсон); етика **буддизму** етика); *категоричний імператив* (І. Кант); *екологічний імператив* (М. Мойсеєв); принцип *консенсусу* (сучасна конфліктологія); концепція *ноосфери* (В. Вернадський); концепція *кoeволюції* (М. Мойсеєв). Сучасні екологічні рухи і їхні світоглядні підстави.

Питання для самоперевірки:

- 1) Назвіть сучасні екологічні рухи міжнародного рівня.
- 2) Які міжнародні програми поліпшення екологічної ситуації Ви знаєте?
- 3) Що таке екологічна етика?
- 4) Що така екологічна свідомість?
- 5) що таке глибинна екологія?
- 6) Назвіть ціннісні орієнтири антропоцентризму, біоцентризму, екоцентризму.
- 7) Як уявляв ноосферу В. Вернадський?
- 8) Чи бачите ви в сучасному світі ознаки перетворення біосфери в ноосферу?

Тема 6. Аксиологія екологічної етики.

Рекомендована література [4, 7, 9, 11, 15, 21].

Етико-аксіологічні корені екологічної кризи. . Природа цінності й цінність природи. Природні й людські цінності. Поняття «екологічна цінність». Конвергенція природних і людських цінностей як аксіологічне ядро екологічної етики. Екологічна етика як фактор кoeволюції суспільства й природи.

Питання для самоперевірки:

- 1) Які існують механізми формування людських цінностей.
- 2) Категорія цінності має відносний чи абсолютний характер?
- 3) Яка різниця між зовнішніми і внутрішніми цінностями природи.
- 4) Наведіть приклади матеріальних (економічних) і нематеріальних цінностей природи.
- 5) Чи існують абсолютні цінності?
- 6) Навіщо природоохоронникам потрібна ідея прав природи?
- 7) Які висувуються докази наявності морального статусу Природи?

Тема 7. Концепція біотичної регуляція.

Рекомендована література [12, 15, 16, 17].

Біотична регуляція - нова концепція й практична стратегія взаємодії людини з дикою природою. Біота як ключовий фактор забезпечення умов життя на планеті. Нова парадигма еволюції біоти. Нова парадигма охорони

навколишнього середовища. Критика теорії компенсації біотою негативних впливів людства.

Питання для самоперевірки:

- 1) Яким чином відбуваються еволюційні переходи до нових видів за Дарвіном?
- 2) Яким чином відбуваються еволюційні переходи до нових видів відповідно до теорії біотичної регуляції?
- 3) В якому напрямі протікає еволюція біоти відповідно до теорії біотичної регуляції?
- 4) Що таке «лісовий насос»? Які наслідки його дії?
- 5) Яка з планет знаходиться у найбільш стійкому стані: Венера, Земля, Марс?
- 6) Чи можуть штучні насадження (парки, лісопосадки тощо) забезпечити середовищеутворювальну функцію, якщо будуть знищені природні ліси?

Тема 8. Філософія сталого розвитку.

Рекомендована література [1, 2, 11, 14, 18, 19].

Екологічні, соціально-економічні та філософсько-етичні передумови виникнення концепції сталого розвитку (ідеї Ціолковського, Вернадського, доповіді Римського клубу та ін.). Сучасні ідеї про необхідність нового світового порядку як способу рішення глобальних проблем сучасності й забезпечення переходу до стратегії сталого розвитку. Антропоцентричні та екоцентричні пріоритети концепції сталого розвитку. Етичні передумови реалізації концепції. Нова філософія взаємодії людини й природи в контексті концепції сталого розвитку Синергетична інтерпретація сталого розвитку. Основні категорії і діалектика сталого розвитку. Критика концепції сталого розвитку.

Питання для самоперевірки:

- 1) Чи можуть екологічні пріоритети суперечити пріоритетам сталого розвитку?
- 2) Які типи індикаторів використовуються для оцінки прогресу реалізації національних/регіональних програм сталого розвитку?
- 3) Які вимоги ставляться до індикаторів сталого розвитку?
- 4) Яке значення для виходу з сучасної глобальної екологічної кризи мають документи і проекти Конференції 1992 р. в Ріо - де Жанейро?
- 5) Чи може бути реалізована концепція сталого розвитку в окремій країні, регіоні, місті?
- 6) назвіть протиріччя концепції сталого розвитку.
- 7) Яка світоглядна концепція покладена в основу концепції сталого розвитку: антропоцентризм чи екоцентризм?

3.3 Організація самостійної роботи студентів з підготовки до семінарських занять

Тема 1. Характеристика та порівняння базових категорій філософії і екології

На семінарському занятті будуть розглядатися наступні питання:

1) заслухання і обговорення доповіді (індивідуальне завдання студента) на тему «Особливості системного підходу до розв'язання екологічних проблем прибережної зони морів України»;

2) особливості системного аналізу в екології і філософії;

Література [2а, 20].

Тема 2. Антропогенні екологічні кризи в історії людства

На семінарському занятті будуть розглядатися наступні питання:

1) заслухання і обговорення доповіді (індивідуальне завдання студента) на тему «Антропогенні екологічні кризи в історії людства, їх причини і наслідки»;

2) антропогенні екологічні кризи регіонального масштабу на території України і країн бувшого СРСР, їх причини і наслідки.

Література [6, 7, 8, 14, 17].

Тема 3. Глобалізація – її позитивні й негативні наслідки.

На семінарському занятті будуть розглядатися наступні питання:

1) заслухання і обговорення доповіді (індивідуальне завдання студента) на тему «Глобалізація – її позитивні й негативні наслідки»;

2) типологія і класифікація глобальних проблем.

3) визначення взаємозв'язків між глобальними проблемами.

Література [6, 7, 8, 14, 17].

Тема 4. Філософсько-етичні концепції гармонізації взаємовідносин Людини і Природи (етика *ненасильства* (Толстой, Ганді); етика *любові до ближнього* (християнство)).

На семінарському занятті будуть розглядатися наступні питання:

1) заслухання і обговорення циклу доповідей (індивідуальні завдання студентів) у рамках вказаної теми семінару;

2) антропоцентричність християнства та його вплив на формування взаємовідносин Людини і Природи;

Література [5-8, 9, 21].

Тема 5. Філософсько-етичні концепції гармонізації взаємовідносин Людини і Природи (етика *шанобливості до життя* (А. Швейцер); етика *відповідальності* (Г. Йонас))

На семінарському занятті будуть розглядатися наступні питання:

1) заслухання і обговорення циклу доповідей (індивідуальні завдання студентів) у рамках вказаної теми семінару;

2) провали сучасної ринкової економіки у сфері регулювання природокористування.

Література [5-8, 9, 21].

Тема 6. Філософсько-етичні концепції гармонізації взаємовідносин Людини і Природи (концепція *ноосфери* (В. Вернадський); концепція *кoeволюції* (М. М. Мойсеєв).

На семінарському занятті будуть розглядатися наступні питання:

1) заслухання і обговорення циклу доповідей (індивідуальні завдання студентів) у рамках вказаної теми семінару;

2) сучасний стан ноосферології на пострадянському просторі;

3) сучасний «екологізований» антропоцентризм.

Література [10, 14, 16, 17].

Тема 7. Виконання контрольної роботи (написання есе на обрану студентом тему із запропонованих викладачем тем).

В есе має бути приділена особлива увага аргументованому поданню своєї точки зору, критичній оцінці розглянутого матеріалу й проблематики, що повинно сприяти розвитку творчих й аналітичних здібностей студента.

4 ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

Видом індивідуального завдання для денної форми навчання є підготовка розгорнутої доповіді (у т. ч. у формі презентації) за темою семінару з використанням (у т.ч. цитуванням) першоджерел.

Теми доповідей на семінарських заняттях

- Екологічні проблеми глобального, національного та регіонального масштабу.
- Особливості системного підходу до розв'язання екологічних проблем прибережної зони морів України.
- Глобалізація – її позитивні й негативні наслідки.
- Екологічні аспекти етики ненасильства Л.М. Толстого.
- Екологічні аспекти етики ненасильства Махатми Ганді.
- Екологічні аспекти християнської етики «любові до ближнього».
- Етичні погляди А. Швейцера («шанобливість до життя»).
- Екологічні аспекти етики «сорому» і «провини» Р. Бенедикт.
- Екологічні аспекти етики «відповідальності» Г. Йонас.
- Екологічні аспекти етики Г. Сковороди («нерівна всім рівність»).
- Екологічні аспекти етики «гостювання на планеті Земля» (буддизм).
- Екологічні аспекти категоричного імперативу І. Канта.
- Етика Землі О.Леопольда.
- Концепція екологічного імперативу М. М. Мойсєєва.
- Концепція ноосфери В.В.Вернадського: утопія чи реальність?

5 ПОТОЧНИЙ ТА ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗНАНЬ

Контроль поточних знань студентів здійснюється на базі модульно-накопичувальної системи організації навчання і організовується у відповідності з «Положенням про організацію поточного та підсумкового контролю знань студентів заочної форми навчання», затвердженим на засіданні Вченої ради ОДЕКУ 26.12.2013 р., наказ № 370-ОД від 31.12.2013 р. Підсумковим контролем є залік.

Формами контролю засвоєння теоретичних знань студентів є:

- *поточний контроль* (усне опитування під час лекційних занять);
- *внутрісеместровий контроль* (контрольні роботи за темами відповідних змістових модулів);
- *підсумковий семестровий контроль* (залікова контрольна робота у вигляді тестових запитань закритого типу).

Варіанти модульних контрольних робіт містять 15 тестових запитань закритого типу. Кожна правильна відповідь оцінюється у 2 бали. Максимальна кількість балів за виконаний варіант модульної контрольної роботи становить 30 балів. Максимальна сума балів за виконання модульних контрольних робіт за програмою двох лекційних модулів становить 60 балів.

Поточний контроль засвоєння матеріалу практичних (семінарських) занять здійснюється шляхом оцінки відповідей на запитання, активності студентів в обговоренні питань за темою семінару, якості доповіді основного доповідача за темою семінару (індивідуальне завдання). Максимальна оцінка знань за темою семінару складає 5 балів. У якості контрольної роботи практичного модулю приймається есе на одну із запропонованих тем на вибір студента. Теми есе завчасно не повідомляються, але вони не виходять за межі пройденого матеріалу. Метою такої контрольної роботи є не стільки перевірка засвоєння знань, як оцінка набутих вмінь і компетенцій студента (див. розділ 2.3). Максимальна оцінка за контрольну роботу практичного модуля 10 балів. Сумарна максимальна оцінка знань, накопичена за виконання завдань практичного модулю складає 45 балів.

Виконання індивідуального завдання студента у вигляді підготовки основної доповіді за темою семінарського заняття максимально оцінюється у 15 балів. При цьому оцінюється повнота розкриття теми, використання наукових публікацій, ознайомлення з першоджерелами, наявність і якість презентації.

Інтегральною оцінкою за результатами навчання на протязі семестру є сума балів, які отримав студент за всіма видами контролю. Максимальна інтегральна оцінка знань складає 120 балів.

Формою підсумкового семестрового контролю є семестровий залік, який складається на останньому практичному занятті.

Допуск до заліку здійснюється лектором за підсумками модульного накопичувального контролю за практичну та теоретичну частину.

Студент вважається допущеним до підсумкового контролю з навчальної

дисципліни (заліку), якщо він виконав усі види робіт поточного контролю, передбачені робочою навчальною програмою дисципліни, і набрав за накопичувальною системою суму балів не менше 50% від максимально можливої як за практичну, так і за теоретичну частини дисципліни. Для отримання позитивної підсумкової оцінки (див. табл.5.1) оцінка за залікову контрольну роботу має складати не менше 50% від максимально можливої.

Кількісна оцінка (%) при підсумковій атестації визначається за формулою:

$$B = 0,75 \times IO + 0,25 \times OЗКР$$

де IO – кількісна інтегральна (накопичена за семестр за всіма видами робіт) оцінка у відсотках;

OЗКР – кількісна оцінка (у відсотках від максимально можливої) залікової контрольної роботи.

Студенти, які на останній день семестру не мали позитивної оцінки з дисципліни мають право отримати її на комісії

При підсумковій атестації використовується шкала переходу від оцінок за національною системою до системи ЄКТАС відповідно до таблиці 5.1.

Таблиця 5.1 – Шкала оцінювання

За шкалою ЄКТАС	За національною системою	Бал успішності
A	зараховано	90 - 100
B	зараховано	82 – 89,9
C	зараховано	74 – 81,9
D	зараховано	64 – 73,9
E	зараховано	60 – 63,9
FX	не зараховано	35 – 59,9
F	не зараховано	1 – 34,9

6. ТЕСТОВІ ЗАПИТАННЯ ДЛЯ СКЛАДАННЯ МОДУЛЬНИХ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ ТА ЗАЛІКОВОЇ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

1. Вкажіть правильне визначення поняття «етика»:

- 1) вчення про моральні норми, вартості та ідеали, які регулюють взаємини між людьми;
- 2) вчення про релігійні норми, вартості та ідеали, які регулюють взаємини між людьми;
- 3) вчення про моральність дій людини в довіллі та її відповідальність за їх наслідки.

2. Зміст моралі виражає “золоте правило”:

- 1) «Вчись на своїх помилках, щоб не повторювати їх»;
- 2) «Вчись на чужих помилках, а не на своїх»;
- 3) «Не чини іншим того, чого не бажаєш собі»;
- 4) «Живи сам та іншим жити не заважай»;
- 5) «Живи для інших і слідує обов’язку».

3. Західноєвропейська етика ґрунтується на принципі:

- 1) космоцентризму;
- 2) антропоцентризму;
- 3) антропоморфізму;
- 4) телецентризму;
- 5) наукоцентризму.

4. Антропоцентризм західноєвропейської етики орієнтує людину на;

- 1) Благоговіння перед життям;
- 2) Злагоду з собою і своїм сумлінням;
- 3) Витіснення аморальних бажань;
- 4) Сублімацію сексуальних потягів.

5. Категоричний імператив І. Канта – це:

- 1) Правова норма, яка не може бути порушена за жодних умов
- 2) Моральна вимога, яка не може бути порушена за жодних умов
- 3) Екологічна вимога, яка не може бути порушена за жодних умов
- 4) Економічний закон, який не може бути порушений за жодних умов

6. За Кантом, моральна вимога, яка не може бути порушена за жодних умов, – це:

- 1) Категоричний імператив
- 2) Екологічний імператив
- 3) Звичаєва норма
- 4) Правова норма
- 5) Ідеологічна позиція

7. Регулятивна функція моралі стосується:

- 1) минулих вчинків і поведінки людини
- 2) сучасних взаємин людини з іншими людьми
- 3) вчинків та поведінки людини в майбутньому

10. Мораль регулює поведінку людини та її вчинки стосовно:

- 1) інших людей як сучасників
- 2) тварин і рослин як умов існування
- 3) комп'ютерної техніки

11. Хто є автором етики благоговіння перед життям?

- 1) К. Попер
- 2) Г. Потер
- 3) Г. Йонас
- 4) А. Швейцер

12. Кому належить вислів: “Етика – це безмежна відповідальність за все живе”?

- 1) А. Шопенгаверу
- 2) А. Швейцеру
- 3) О. Шпенглеру

13. Який етичний принцип висунув А. Швейцер?

- 1) Благоговіння перед владою
- 2) Благоговіння перед життям
- 3) Благоговіння перед мистецтвом

14. Принцип біоетики “не нашкодь” базується на:

- 1) філософсько-етичних засадах;
- 2) на практичних біомедичних правилах;
- 3) обидві відповіді вірні.

15. Вперше зроблено оцінку оптимальної чисельності населення Землі в наступній роботі:

- 1) “Пределы роста”
- 2) “До того, как умрет природа”
- 3) «Эволюционная экология»

16. Біорізноманіття - це:

- 1) сукупність живих організмів планети;
- 2) тваринні ресурси Землі;
- 3) рослинні ресурси Землі.

17. Еталонами природи є:

- 1) національні природні парки;
- 2) природні заповідники;
- 3) заказники;
- 4) рекреаційні зони.

18. Сталий розвиток – це:

- 1) розвиток цивілізації на основі технологічного прогресу й розвитку економіки, що супроводжується постійним нарощуванням валового продукту
- 2) розвиток, в основу якого покладено ідею «виживає мудріший і сильніший»
- 3) розвиток з урахуванням господарської ємкості біосфери за принципами еколого-економічної збалансованості людської діяльності

19. Сталий розвиток – це:

- 1) розвиток цивілізації на основі технологічного прогресу й розвитку економіки, що супроводжується постійним нарощуванням валового продукту
- 2) розвиток, в основу якого покладено ідею «виживає мудріший і сильніший»
- 3) розвиток, за якого задоволення потреб здійснюється без шкоди для майбутніх поколінь.

20 Яке з наведених нижче визначень сучасної екології ви вважаєте правильним?

- 1) розділ біології, що вивчає живі системи планети у їх взаємодії
- 2) наука, що вивчає роль людського суспільства в біосфері
- 3) комплексна наука, яка вивчає будову, функціонування і взаємозв'язки екосистем усіх рівнів, а також методи і шляхи збереження біосфери та цивілізації
- 4) наука про сучасні методи охорони і відтворення довкілля

21. Чим, на ваш погляд, є ноосфера?

- 1) сферою нових відносин людини і довкілля
- 2) сферою інтелектуальної діяльності людини
- 3) вищою стадією розвитку біосфери («сферою розуму»), в якій розумна людська діяльність стає головним чинником розвитку
- 4) стадією переходу до остаточного підкорення людиною природи

22. Що ви вважаєте головною причиною розвитку глобальної екологічної кризи?

- 1) негативні кліматичні зміни на планеті під впливом космічних сил
- 2) технічний прогрес і виснаження природних ресурсів
- 3) вирубування лісів
- 4) енергія припливів і відпливів

23. Що таке «демографічний вибух»?

- 1) різке зростання населення у високорозвинених країнах
- 2) різке, неконтрольоване зростання кількості населення на планеті за рахунок країн, що розвиваються
- 3) перевищення кількості народжень над кількістю смертельних випадків у тій чи іншій країні
- 4) різке підвищення народжуваності

24. Що таке парниковий ефект?

- 1) ефект (роль) водяної пари в екосистемі
- 2) температурний показник у штучних закритих екосистемах
- 3) зростання температури гідросфери ґрунтового покриву
- 4) зростання температури атмосфери внаслідок збільшення в ній вмісту парникових газів

25. Який із наведених варіантів визначення раціонального природокористування ви вважаєте правильним?

- 1) Природокористування, що дає найбільший прибуток
- 2) Яке передбачає відтворення природного ресурсу

3) Яке не призводить до зміни природно-ресурсного потенціалу, підтримує і підвищує продуктивність та красу природних комплексів

4) Таке, що відповідає програмі економічного розвитку агропромислового комплексу

26. Які основні причини розвитку економічної кризи в Україні?

1) Недосконалість законів про охорону природи і кризовий економічний стан держави

2) Низька екологічна культура населення, хибна державна економічна політика

3) Надмірна індустріалізація та хімізація сільського господарства

4) Неконтрольовані урбанізаційні процеси

27. Виберіть з наведених варіантів правильне визначення сучасної екології:

1) Наука, що вивчає вплив зовнішніх умов на живі організми і взаємовідношення між ними

1) Комплекс наук про Землю і життя на Землі

2) Біологія Землі

3) Комплексна фундаментальна наука про будову, функціонування, взаємозв'язки складних багаторівневих систем у Природі і Суспільстві та засоби кореляції взаємовпливу техносфери і біосфери з метою збереження людства і життя на Землі

28. Хто й коли ввів термін «ноосфера»?

1) Ю. Одум (1975)

2) В. Вернадський (1940)

3) Л. Гумільов (1935)

4) Е. Леруа (1927)

29. Аксіологізація – це:

1) світогляд, що акцентує увагу на тривожних (негативних, катастрофічних, кризових і т.п.) актуальних і потенційних наслідках науково-технічного й соціокультурного розвитку;

1) тенденція посилення ціннісного змісту не тільки гуманітарних наук, але й сукупності фундаментальних наук про природу (етика науки), а також діяльність у самому широкому змісті; включає й соціально-екологічний контекст.

1) суспільний рух, що відкидає як капіталістичний, так і соціалістичний шлях розвитку, орієнтоване на пошук "третього шляху" розвитку, що забезпечує гармонізацію людини й навколишнього його миру.

30. Біосфероцентризм – це:

1) світогляд, відповідно до якого цільовою настановою цивілізаційного процесу є збереження біосфери, що виступає визначальним фактором виживання людини; біосфероцентризм "знімає" антропоцентризм.

7 РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Нормативно-правові акти:

1. Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2020 року [Електронний ресурс] — Затв. пост. ВР від 21.12.2010 № 2818-VI). — Режим доступу: <http://rada.gov.ua/>
2. Стратегія сталого розвитку "Україна - 2020" [Електронний ресурс] — Схвалено Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015 — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.
- 2а. Загальнодержавна програма охорони та відтворення довкілля Азовського і Чорного морів [Електронний ресурс] — Затв. Законом України від 22 березня 2001 року. . — Режим доступу: <http://rada.gov.ua/>

Основна:

3. Білявський Г.О. Основи екології /навчальний посібник / Г.О. Білявський [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.studfiles.ru/preview/3907436/>
4. Екологічна етика /за загальною редакцією О.М. Шуміла [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/308/Екоетика.pdf?sequence=4&isAllowed=y>
5. Некос В. Ю. Основи загальної екології та неоекології: Навчальний посібник у 2-х ч. – Ч. 2. – Основи загальної та глобальної неоекології / В. Ю. Некос – Вид. 2-ге, доп.,перероб. – Х. : Прапор, 2001. – 287 с.
6. Філософія глобальних проблем сучасності. Конспект лекцій / А.С. Дорошкевич, О.Є. Сук, А.П. Смелянцев [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://translate.google.com.ua/translate?hl=ru&sl=uk&u=http://files.khadi.kharkov.ua/lab/oratoriji/item/download/9640_8abd887df8c4aa4c3214537debf825f2.html&prev=search
7. Сидоренко Л.І. Сучасна екологія: наукові, етичні та філософські ракурси / Л.І. Сидоренко [Електронний ресурс] –Режим доступу: <http://studentam.kiev.ua/content/view/587/67/>

Додаткова:

8. Арутюнов В. Х. Філософія глобальних проблем сучасності: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / В. Х. Арутюнов, В. М. Свінцицький [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://banauka.ru/40.html>
9. Борейко В.Е., 2003. Прорыв в экологическую этику - К.: КЭКЦ. - 228 с.
10. Вернадский В.И Научная мысль как планетное явление / В.И. Вернадский [Електронний ресурс] – Режим доступу: <lib.ru/FILOSOF/WERNADSKIJ/mysl.txt>
11. Горелов А. А. Человек — гармония — природа. (Серия «Человек и окружающая среда»).— М.: Наука, 1990.—192 с.
12. Горшков В.В. Биотическая регуляция окружающей среды / В.В. Горшков, В.Г. Горшков, В.И. Данилов-Данильян, К.С. Лосев, Макарьева А.М.

[Электронный ресурс] – Режим доступа:
<http://www.bioticregulation.ru/common/pdf/bioreg/bioreg.php>

13. Гусейнов А. Благоговение перед жизнью: Евангелие от Швейцера / А.Гусейнов [Электронный ресурс] – Режим доступа:
<http://coollib.com/b/136216/read>

14. Данилов-Данильян В.И. Перед главным вызовом цивилизации. Взгляд из России / В.И.Данилов-Данильян, К.С. Лосев, И.Е. Рейф [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.ecoculture.ru/ecolibrary/danilyan.php>

15. **Билл Деволл Глубинная экология / Билл Деволл, Джордж Сешнс** [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://ecocrisis.wordpress.com/deep-ecology/devel-sessions/>

16. Моисеев Н.Н. Человек и ноосфера / Н.Н. Моисеев [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://padabum.com/d.php?id=19629>

17. Моисеев Н.Н. Экология в современном мире / Н.Н. Моисеев [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.twirpx.com/file/99764/>

18. Національна парадигма сталого розвитку України / за загальною редакцією Б.Є. Патона [Электронный ресурс] – Режим доступа:
http://ecos.kiev.ua/share/upload/Dopovid_nacionalna_paradygma_stalogo_rozvytku.pdf

19. Повестка дня на XXI век [Электронный ресурс] – Режим доступа:
http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pdf/agenda21.pdf

20. Реймерс Н. Ф. Экология (теории, законы, правила принципы и гипотезы) / Н.Ф. Реймерс [Электронный ресурс] – Режим доступа:
http://ashipunov.info/shipunov/school/books/reymers1994_ekologiya.pdf

21. Хёсле В. Философия и экология / В. Хёсле . [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://filosof.historic.ru/books/item/f00/s00/z0000805/>

22. Швейцер А., 1992. Благоговение перед жизнью / А. Швейцер [Электронный ресурс] – Режим доступа: . <http://www.twirpx.com/file/1200142/>

23. Штильмарк Ф.Р. Эволюция представлений об охране природы в советской литературе / Ф.Р. Штильмарк . [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://oopt.info/_publications/shtilmark_evolution.html

Методичні вказівки до самостійної роботи студентів з дисципліни «Філософські аспекти екології». Напряму 6.040106 «Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване управління» / М.Ю. Павленко, к.х.н., – Одеса, ОДЕКУ, 2017 р. – 27 с., укр. мова.

Одеський державний екологічний університет,
65016, м. Одеса, вул. Львівська, 15

Надруковано з готового оригінал-макета
Підписано до друку _____ Формат _____ Папір офс.
Умовн. друк. арк. _____ Тираж _____ Зам. № _____